

ЧАЛНІРСЬН

НАРОДНІ
КАЗКИ

Сканував: Смок
4Smoke@gmail.com

ВИДАВНИЦТВО ЦК ЛКСМУ «МОЛОДЬ»
Київ 1955

Iлюстрації художників

I. Манця та С. Кравченка

Художнє оформлення

Л. Склютовського

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ЛИСИЧКА-СИРОТА

кось навесні зустрілися ведмідь, вовк, собака та заєць. Вони поскаржилися один одному на те, як то погано їм жилось узимку: було холодно і важко на прожиття чогось добути. От і почали вони проміж собою раду радити.

— А давайте жити разом, отак воно краще буде! — сказав ведмідь.

Погодились. Поставили собі хатинку в лісі на галявині та й почали жити разом.

Ось одного разу ведмідь і каже:

— Друзі, час готуватись до зими: треба нам купити корову. Собака її пастиме. Дивись, на зиму у нас і буде батман¹ масла.

Всі інші дуже охоче погодились з ведмедем. Того ж таки дня пішли вони на базар, продали шкурки забитої ними звірини і на вторговані гроші купили корову.

Собака щодня виводив корову на галявину і пас її, а вовк щовечора доїв її. Заєць вивідував, де ~~крачий~~ випас для корови, а ведмідь розпоряджався всім ~~господарством~~.

¹ Батман — діжка.

Минуло літо, надійшла вже й осінь, і друзі зібрали повні-сінкій батман топленого масла.

— Треба батман з маслом поставити на хату, під саму стріху,— сказав ведмідь.— І щоб ніхто поки що не чіпав того масла. А коли прийде зима, будемо брати його потроху та картоплю смажити.

Усі погодились з ведмедем — і батман з топленим маслом взяли й поставили під стріху на хаті.

Якось увечері сиділи всі вони, чай попивали; аж тут раптом у вікно хтось постукав. Заєць відчинив двері.

Дивляться: прийшла лисичка, в одній лапці кумган¹ тримає, а сама така вже то лагідна та тиха. Лисичка низенько вклонилася.

— Здоровен'кі були, любі друзі, вечір вам добрий!

Господарі поздоровкались до неї і запросили її чайку попити.

Сіла лисичка до столу та й почала говорити тихенько так та скромно:

— Самотня я, живу сиротою. Візьміть і мене до себе в свою сім'ю.

— Добре, сьогодні от порадимось, брати чи не брати тебе в нашу сім'ю. Завтра приходь по відповідь,— сказав їй ведмідь.

Лисичка подякувала господарям за чай та й пішла.

— Треба прийняти її. Така вона скромна з себе та тиха,— вирішили господарі.

Другого дня вранці прийшла лисичка, і їй сказали звірі, що вони згодні взяти її у свою сім'ю. І от вона стала жити з ними.

Тримала себе ~~лічка~~ скромно, до всіх була слухняною

¹ Кумган — глечик для вмивання.

і завше старалась догоджати не тільки що ведмедю чи вовкові: та собаці, а й зайцеві.

Незабаром лисичка пронюхала, що під стріховою на хаті приховано батман з топленим маслом. А любить же лисичка масло! Закортіло їй самій те масло спожити, і щоб ніхто про те не знав.

Нарешті пішла вона на хитрощі — бо інакше не була б вона лисичкою!

Якось увечері лисичка сказала, що піде надвір перевірить, чи добре замкнені ворота. Вийшла вона за двері, підійшла до вікна, постукала в шибку та й питає, змінивши голос:

— А чи вдома лисичка-сирота?

— Вдома, вдома, зараз прийде знадвору,— відповіли їй.

— Скажіть їй, щоб зараз же ішла до нас — треба дати ім'я новонародженному борсученяті,

— Гаразд! — відповіли з хати.

Вернулась лисичка до хати.

— Лисичко! Тільки що приходили запрошувати тебе до новонародженого борсученяті,— сказав ведмідь.

— Ну що ж, треба сходить,— відповіла лисичка.

Налаштувалась вона і вийшла з хати. Походила вона кругом хати, вистрибнула під стріху, знайшла там батман з маслом та й почала маслом призволятись. Наїлась лисичка, скільки сама схотіла, та масла ще багато в батмані залишилось. Ось відпочила вона та й вернулась у хату.

— Чим же там тебе пригощали? — спитали лисичку.

— Смаженою гускою, вареною куркою та маслом,— відповіла лисичка, облизуючи масні губи.

— Яким ім'ям борсученя нарекла? — спитав собака.

— Початком,— відказала лисичка.

Наступного дня лисичка сказала, що їй знову треба йти

ім'я давати, а сама вийшла, забралась на хату та й виїла масло до половини батмана.

— Ну, яке ж ім'я ти новонародженному дала? — спитав лисичку заєць, коли та вернулась.

— Половинка, — відповіла лисичка.

На третій день лисичка знову залізла на хату та й з'їла все масло. Геть чисто вилизала вона батман і вернулась додому.

— Яке ім'я нарекла? — спитав у неї ведмідь.

— Рештка, — відповіла лисичка.

Настала зима.

Ось одного разу ведмідь і каже:

— Ну, друзі! Треба внести хоч трохи масла та насмажимо картоплі.

— Давайте, давайте! — радісно погодились усі.

— Сходи, лисичко, та принеси трохи масла, — сказав ведмідь.

Усі вийшли в сіни. Лисичка полізла було по стіні на хату, та впала на землю й прикинулась, нібито не може вона по тій стіні видертися.

— Дуже вже високо, не можу вилізти туди, — бідкається лисичка.

Собака взявся їй допомогти. Підсадив лисичку. От ізлізла вона, та тут всі, хто був унизу, раптом почули з-під стріхи писклявий лисиччин голос:

— А ніякого тут масла немає! Самий тільки батман порожній.

Ій ніхто не повірив. Тоді лисичка скотила вниз порожній батман. Дивляться — а й справді батман порожній.

— Хто ж це, ~~безсовісний~~, масло пожер? — заричав ведмідь. — В цю ж мить знайти мені розбійника!

Довго вони міркували та радились, як ім того злодія пі-
ймати. І ось що придумав ведмідь:

— Давайте,— каже,— розкладемо багаття, а самі посі-
даємо навколо нього. У того, хто поїв масло, від вогню це масло
розтопиться й потече додолу.

Так вони й зробили: розклали вогнище.

Незабаром біля вогню усі пригрілись і поснули. А саме ж
тоді стояли вже перші зимові морози, то через це найміцніш од-
усіх спав ведмідь.

Тільки одна лисичка не спала. Бачить вона: геть по всьому
тілі в неї виступило масло. Злякалася лисичка, що це може ви-
крити її і тоді ніяк їй не минути кари. І от вона придумала
свою провину звернуть на ведмедя. Вона стерла з себе масло
і вимостила ним сонного ведмедя.

Коли попрокидались звірі, то побачили: усі такі ж,
як і були, сухі, а от у ведмедя — то чисто вся шерсть
у маслі.

— Ось хто поїв масло! — закричали звірі й хотіли було по-
карати ведмедя.

— Стривайте! Тут якась є хитрість! — скрикнув вед-
мідь.— Треба ще більше розклести багаття й випробувати всіх
знову.

Всі погодились, одна тільки лисичка сказала: «Чи варто ж
ото розкладати багаття? Дуже вже жарко буде!»

І знову розклали багаття і посідали всі круг нього. Вед-
мідь за своєю зимовою звичкою знов захріп. А вовк, собака та
заєць прикинулись, що сплять. А на лисичці знову почало про-
ступати масло.

Лисичка, побачивши, що звірі поснули, знов почала вити-
рати на собі масло та мастити ним ведмедя. Тільки побачили
це вовк, заєць та собака, іх! як схопляться вони та як кинуться
з криком до лисички!

— Ось де справжній злодюга! А вона ще й невинною сиріткою прикидається!

Від галасу збудивсь ведмідь. Йому ж усі тут і розказали, як саме зараз виявився злочинець.

— Я не їла масла! Hi! Hi! — виправдувалась лисичка.

Тоді всі накинулись на неї, зв'язали її, підкинули в багаття сухого хмизу, розпалили вогонь ще дужче і почали тримати лисичку над вогнем за хвіст та за лапи. Масло так і потекло на багаття.

Після цього вони побили лисичку мало не до смерті та й сказали:

— Іди собі геть звідси! Щоб і духу твого тут не було! Нема тобі місця в нашій дружній сім'ї.

Лисичка підхопила свій кумган та й подалась світ за очі.

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ЧОМУ ГУСИ СТАЛИ СТРОКАТИМИ

е трапилось дуже й дуже давно, коли діди наших дідів були маленькими хлопчаками, а бабусі наших бабусь — маленькими дівчатками. Раніш гуси були тільки білими, і не було жодної строкатої гуски. З'явилися строкаті гуси після злочинів однієї людини на прізвище Котхоз-Кутуй¹.

Котхоз-Кутуй крав дітей і продавав їх за тридев'ять земель, за море-океан, страшним людоїдам. Якось він викрав дівчинку Халіму. Не було нікого кращого від Халіми, але вона народилася нещасною дитиною.

Викрав Халіму Котхоз-Кутуй, замкнув її в клітку, а сам пішов викрадати інших дітей. Коли відлучався Котхоз-Кутуй, він клав біля клітки білі чарівні камінці: ці камінці стерегли клітку, і Котхоз-Кутуй, покладаючись на них, спокійно йшов красти інших дітей.

Білі камінці лежали спокійно. Коли ж якісь дитині як-небудь щастило вийти з клітки, то камінці все це бачили. Вони кидалися до малого втікача чи втікачки, приkleювалися до

¹ Котхоз-Кутуй — страшний, огидний Кутуй.

їхніх ніг і нікуди не пускали бранця. Втікачі не могли ні бігти, ні кричати, ні кроку ступити.

Котхоз-Кутуй ішов на тижні, а іноді й на місяці.

Діти, замкнені в клітку, їли тільки зерна, підбираючи їх з підлоги, і пили воду з поставленої тут же діжечки.

Халіма сидить тиждень, сидить другий. І ніхто не знає, де вона. Плаче нещасна, сумує. Схудла Халіма, стала, як скіпка. Пожовкли її рум'яні щічки. Думає і ніяк не може придумати, як утекти з Котхоз-Кутуєвої в'язниці. Ні, не втекти звідси нещасній Халімі! Стіни клітки товсті, стеля висока. Тільки під дверима є вузенька щілинка, крізь яку проникає світло, але в цю щілинку може пролізти лише маленьке гусеня.

Халіма думає з сумом: «Ех, чому я не маленьке гусеня — пролізла б я в цю щілинку!» Гірко плаче Халіма. І раптом почала вона зменшуватись, робиться все меншою і меншою і, нарешті, зробилася не більшою від жовтого гусенята, яке шойно вилупилося з яйця. І тоді Халіма перетворилася на гусеня: замість ніг у неї — лапки, а замість рук — крильця. Халіма радісно помахала ще не змінілыми коротенькими крильцями, зглянула в щілину під дверима і вилізла з клітки назовні.

Білі камінці побачили маленьке гусеня, але жоден з них не зінав, що це Халіма. «Звідкіля це гусеня?» дивувалися камінці і почали наглядати за ним.

Далі й далі віддаляється од клітки гусеня. Білі камінці теж перетворюються на гусенят і женуться за гусеням Халімою. От гусеня Халіма дісталося до річки. На березі паслися гуси з своїми виводками. Халіма-гусеня пристала до одного табуна, але маленькі гусенята з того табуна почали клювати незнайоме гусеня Халіму. Халіма не відбивалася і не клювала їх, лише намагалася вивернутися від них і втекти. Зрештою вона добігла до річки, кинулася у воду і попливла від берега, а злі гусенята залишилися на березі біля своєї матері-гуски. Білі ж

камінці-гусенята згубили Халіму з очей і повернулися на своє місце, перетворившись знову на каміння. Але Халіма не змогла вже набрати свого попереднього вигляду і назавжди залишилася гускою. Пір'я на ній було не біле, а строкате. Ті місця на її тілі, куди клювали її злі гусенята, залишилися темними. Коли вона стала гускою-матір'ю, то й гусенята виросли в ней строкатими. З того часу і розвелись на світі строкаті гуси.

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ВДЯЧНИЙ ЗАЄЦЬ

дного святкового дня батьки послали свого маленького сина покликати гостей: «Клич ось такого дядька, ось такого дідуся, ось такого-то зятя...» І назвали йому так багато різних імен, що зразу й не запам'ятаєш.

Слухняний хлопчик вибіг надвір, але одразу ж і забув, кого йому звеліли кликати в гості. Повернутися ж додому й перепитати він не насмілився. І вирішив: «Покличу я всіх своїх односельчан, може, серед них будуть і ті, кого мені звеліли покликати». І він оббігав, запрошуючи в гості, всі хати по обидва боки вулиць і провулків села. Всі дякували за запрошення і обіцяли прийти. Хлопчик повернувся додому.

Почали збиратися гости. Всі жителі села один за одним зібралися і чекають частування.

Злякались батько й мати:

— Що це таке? Де ж узяти їжі для стількох людей?

Тоді хлопчик признався батькам, що він забув, ко方才 веліли покликати, і тому запросив усе село.

Чекають гости частування. Подають їм на стіл усі запаси їжі, які тільки були в господі. Бачать і батьки і сам хлопчик, що цього замало.

— Сам зіпсував усю справу — сам і виправляй! — з досадою сказали батьки хлопчикові.

Заплакав хлопчик, побачивши, скільки кlopоту завдав він батькам. Із слізьми вийшов він з хати і побіг за село, а потім у ліс. Сів там на старому пеньку та й журиться.

Раптом бачить він, що до нього стрибає старий приятель — сірий зайчик. Цього зайця добрий хлопчик виглядів у себе дома, тому що зайчик був сиротою, а потім, коли зайчик виріс, випустив його у ліс Підскакав зайчик до хлопчика та й сів біля його ніг.

Розповів хлопчик зайчикові своє горе. Вислухав зайчик, поворушив довгими вухами, став на задні лапки, взяв хлопчика за руку своїми передніми лапками та й каже:

— Добре, не журись, друже! Йди додому — все буде...

Потім зайчик плигнув убік від хлопчика і пострибав у ліс. Тільки його й бачили!

Послухався хлопчик зайчика й подався з лісу додому. А там гості вже з'їли й випили все, що знайшлося в господі. Чекають ще і не йдуть. Деякі стали дорікати господарям, що от, мовляв, накликали гостей, а їжі наготовили зовсім мало. Серед гостей були й сердиті люди, ті й говорять:

— Не треба було всіх і кликати, коли частувати нічим!

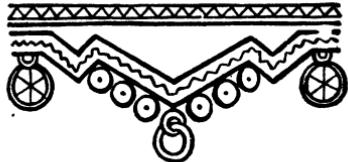
Глянув в цей час хтось у вікно, злякався і покликав усіх подивитися. Спочатку всі теж перелякалися, а потім здивувалися: що ж це таке? Повна вулиця всяких звірів, і всі йдуть у двір, і кожний звір щось тягне.

Ведмеді котять діжки з медом, вовки тягнуть цілі тушки м'яса, олені обережно несуть на рогах відра з молоком, тушканчики й ховрахи тягнуть торбинки із зерном, білки й зайці — повні кошики різних ягід і горіхів, лисиці в зубах несуть курей та гусей. Це зайчик попрохав своїх лісових друзів допомогти хлопчикові в біді. Зайчик розповів їм, як хлопчик його, зайчика,

виглядів і випустив на волю. Тісно стало на подвір'ї, коли звірі поклали там усю цю їжу. Так само, юрбою, звірі пішли назад із села в ліс. Від здивування гості не могли вимовити й слова.

Батько з матір'ю не знали, що й робити з радощів, а найбільше за всіх радів хлопчик. Три дні і три ночі підряд частували гостей господарі. Коли всі гості розійшлися по домівках, залишилось ще багато різної їжі.

Ось як віддячив зайчик хлопчикові за те, що він його виглядів і випустив на волю. Зайчик був теж добрий.

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ЛИСИЦЯ-ТЕСЛЯР

дин ведмідь, коли він став дуже старим і не міг уже полювати на корів і биків, не міг лазити по високих деревах, щоб красти звідти мед у бджіл, розвів курей і почав харчува-тися ними. Але кури погано розводились у нього: не було у ведмедя курника, і курей викрадали хижі птахи. Щоб позбутися такого лиха, ведмідь вирішив побудувати курник.

Довідалась про це лисиця і прийшла до ведмедя.

— Адже я добре теслярую і можу побудувати тобі курник, який ти хочеш,— сказала лисиця.

Зрадів ведмідь лисиці-теслярю і доручив їй побудувати курник. Лисиця почала роботу і швидко побудувала гарний курник. Ведмідь оглянув курник і залишився ним задоволений: стіни міцні, високі, кормушки є, поставлені сідала і навіть улаштовані гнізда, щоб класти яйця.

За старанну роботу ведмідь щедро нагородив лисицю, і та пішла собі.

Але у ведмедя знову кожний день пропадали кури, хоч і гарний був курник.

Тоді ведмідь найняв вовка, щоб той стеріг курей.

У першу ж ніч вовк піймав біля курника ту саму лисицю, яка побудувала курник. Очевидно, це вона й крала курей. Лисиця влаштувала в курнику потайну, непомітну лазівку, влезила через неї в курник і виносила курей.

— Яка ти невдячна! — сказав ведмідь лисиці.— За це ти будеш покарана.

Наказав він вовкові прив'язати лисицю до великого дерева, а сам вирвав з коренем велику березу і одним ударом прибив лисицю. Так відбувся суд ведмедя над лисицею-теслярем.

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ДВА БОРСУКИ

воє борсуків, самець та самка, ганялися по полю за мишами. У цей час вдалині показався верблюд. Борсук сказав борсучисі:

— Давай, стара, залишимо мишей і під демо ловити верблуда.

Борсучиха відповіла:

— Зараз ми стомилися, ганяючись за мишами, миші теж стомилися: не гоже кидати їх і йти на верблуда, який не стомився. Старі люди казали: «Сьогоднішнє яйце дорожче від завтрашньої курки». Коли це так, то чи варто кидати мишей?

Борсук відповів їй на це:

— Коли є верблюд, я не буду ганятися за мишами.

Сказав та й пішов. Борсучиха залишилася. Вона піймала кілька стомлених мишей, поїла, наїлась, і лягла. А борсук, нічого не впіймавши, зголоднів, прийшов додому і впав біля борсучихи.

Борсучиха запитала:

— Чи впіймав ти свого верблуда?

Борсук ледве вимовив стомлено:

— Ні, не міг упіймати.

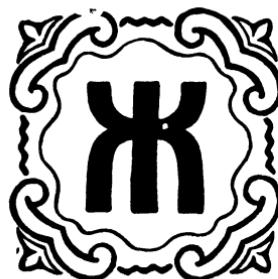
— Хіба я не говорила тобі — не кидай стомлених мишей:
сьогоднішнє яйце дорожче від завтрашньої курки.
Тут борсук покаявся і почав ревно плакати.

Цифрував: Смок
www.cm0k.info

ПУСТОТЛИВИЙ КІТ

или колись дід та баба, і був у них чорний кіт-бешкетник. Баба любила кота. Але скоро вона померла. Дід і кіт залишилися самі.

Після смерті баби нікому було годувати кота: дід не любив його. І кіт вирішив сам добувати собі їжу.

Став кіт забиратись в льохи і комірчини до сусідів і поїдати в них масло, сметану і випивати молоко.

Одного разу сусідка спіймала кота, коли той пив у неї молоко. Схопила вона кота і понесла його до діда:

— Ось, дідусю, твій кіт! Що хочеш, те й роби з ним, але щоб я більше його не бачила! Ач, унадився красти в мене...

Вислухав дід сусідку. Що й казати: кіт був злодій, але вбивати його дід пожалів. Кинув він кота в мішок і поніс у ліс.

Довго йшов дід. Ішов один день, ішов другий. І ось дійшов дід до гори і випустив кота з мішка.

— Багато лиха натворив ти, шибенику, залишайся тут. Живи, як хочеш,— сказав дід і пішов до себе додому.

Залишився кіт у лісі, озирнувся навколо і пішов униз під

гору. Вдень нудно було котові в лісі, а коли настала ніч, він злякався.

Шерсть у нього піднялася дібом. Занявчав він страшним голосом. Іде, озирається і нявчить, а в самого очі так і горять зеленим світлом. Зустрівся котові заєць.

— Куди йдеш, котику? — питается заєць.

— Ння-у, ння-я-у! Іду, щоб пожерти всіх звірів у лісі! — відповів кіт.

«Як би мене не з'їв», подумав із страху заєць і поскакав від кота щодуху.

Незабаром заєць зустрів лисицю.

— Шо трапилось, друже? Чого ти так злякався? Куди біжиш, зайчику-красавчику? — спитала лисиця.

— Он там у лісі, по горі, ходить кіт. Він каже: «Зжеру всіх звірів у лісі». Я і втік від нього...

Почула лисиця таку страшну звістку і теж злякалася.

— Побіжимо разом! — сказала лисиця і побігла разом із зайцем.

Довго бігли вони. Зустрівся ім сірий вовк.

— Куди біжите, друзі? — запитав іх вовк.

— Он там у лісі, по горі, ходить страшний кіт, хоче зжерти всіх звірів у лісі,— відповіли заєць і лисиця.

Вовк теж дуже злякався і побіг з ними. Довго бігли вони втрьох. Нарешті зустрівся ім ведмідь.

— Куди йдете, друзі, що трапилось? Чи не мисливець іде?

Ті відповіли, що йде страшний кіт і пожирає у лісі всіх звірів.

— А куди ж ви біжите? — спитав ведмідь.

— А нам тільки б від кота врятуватись,— відповіли в один голос заєць, лисиця і вовк.— А куди біжимо — і самі не знаємо!

— Ну, тоді і я з вами побіжу! — заревів зі страху ведмідь.

Вчотирьох бігли вони довго-довго, нарешті стомилися, ви-
билися з сил і зупинилися відпочити під деревом.

— Чи не краще, друзі, зварити м'яса і запросити кота
в гості? — говорить ведмідь.

Всі погодились. Ведмідь пішов по м'ясо, вовк — по
воду, лисиця — по дрова, а заєць пішов кликати кота
в гості.

Незабаром ведмідь приволік бика, вовк приніс води, ли-
сиця натягала дров, і почали вони варити м'ясо. М'ясо давно
вже зварилось, а зайця з котом усе нема та й нема.

Всім звірам стало страшно.

— Мабуть, кіт зжер бідного зайця і йде тепер сюди, — ви-
рішили вони і стали ховатися хто куди.

Ведмідь виліз на високе дерево, вовк вирив яму в кущах,
сховався туди і прикрився жовтим опалим листям, а лисиця
схovalась під купу хмизу.

А тим часом заєць знайшов кота на тому самому місці, де
першого разу побачив його.

Тремтячи від страху і не підходячи близько до кота, заєць
здалека крикнув їому:

— Гей! Всесильний коте!.. — І більше заєць нічого не міг
додати від страху.

Почув кіт заячий крик, подивився на нього своїми зеле-
ними очима і побіг прямо до зайця.

«Ух! Він біжить, щоб з'їсти мене!» подумав боягузливий
заєць і тут же упав мертвим.

А кіт побіг далі. Ось кіт почув у кущах смачний запах
м'яса і наблизився до того місця, де ведмідь, вовк і лисиця ва-
рили м'ясо і ждали гостя.

Кіт підбіг до м'яса і почав жадібно їсти. Але бик, принесе-
ний ведмедем, був старий, і м'ясо було тверде і недоварене. Кіт
їв і голосно пирхав.

Злякалась лисиця котового пирхання, захотіла сховатись ще краще, завозилась і защемила свій хвіст у хмизі.

Почув кіт хрускіт у купі хмизу, подумав, що там миша, і кинувся на хмиз.

А лисиця злякалась, що страшний кіт зараз її розірве, вискочила з-під хмизу, відірвала защемленого хвоста та так і втекла, рятуючись від страшного кота.

А кіт і сам злякався лисиці; він, як рись, метнувся в кущі і вчепився там кігтями якраз у голову і очі вовкові.

— Ой, він мене хоче з'їсти! — завив вовк від страху і болю і кинувся щодуху геть з кущів.

Кіт до смерті перелякався вовка і, як білка, кинувся на дерево, на якому сховався ведмідь.

Ведмідь побачив кота, що дерся до нього, і грюкнувся від страху на землю.

А кіт, який так дуже налякав диких звірів, сидить на дереві і сам ледве дишіше з переляку.

Ведмідь, вовк і лисиця втекли без пам'яті в різні боки.

Нарешті вони розшукали в лісі один одного і сіли разом відпочити на дні глухого яру.

— Ну, як ви — живі? — питав ведмідь лисицю і вовка.

— Жива-то я жива, та хвоста в мене немає — кіт відірвав, — відповідає лисиця.

— Я теж зостався цілий, та ось ледве живий від кігтів цього кота; він всю шкіру на голові в мене подер, — сказав вовк.

— А ти як почуваєш себе? — спитали вовк і лисиця у ведмедя.

— А я тільки поламав ребра, коли кіт звалив мене з дерева, — відповів, охаючи, ведмідь.

КУРКА І ЯСТРУБ

ружила курка з яструбом. Яструб часто прилітав до курки в гості і розповідав їй про те, як приємно літати високо в небі. І ось қурці теж заманулося літати, але вище тину на своїх крилах вона ніяк не могла піднятися.

Яструб почав її вчити літати. Не встиг він, проте, навчити курку літати як слід, як поміж них почалася сварка, і дружба їхня закінчилася. І до цього часу кури можуть злетіти лише на мур або тин...

А дружба їхня розлагодилася ось чому. У яструба було на шиї красиве намисто, а на голові гребінець. На це намисто і гребінець дуже заздрився півень.

«Ех, мені б їх! Гребінець я взяв би собі, а намисто віддав би қурці», думав півень.

Якось яструб прилетів до півня й курки в гості. Вони почали стували його блекотою. На яструба найшов такий дурман, що він довго не міг прийти до пам'яті. А тимчасом півень украв у яструба намисто і гребінець. Намисто півень віддав қурці, а гребінець узяв собі. Відомо, що півень любить похизуватися: надів він гребінець на голову і пішов по сусідах.

Коли яструб опритомнів від блекоти і прийшов до пам'яті, він побачив: немає в нього гребінця на голові, немає і намиста на шиї. Що робити?

— Віддай намисто! — став вимагати у курки яструб.

Курка намиста не віддає, воно їй дуже сподобалось. Вона й не знала, що не можна брати чужого. Стала курка з яструбом сперечатися.

Яструб розсердився і хотів кігтями зірвати намисто з курки, але тут ниточка порвалась, і перлинки розсипались.

— Гаразд же,— сказав яструб.— Видно, прийшов кінець нашій дружбі! Але я не забуду цього! І ти ще згадаєш мене, та буде пізно!..

Полетів яструб.

Минуло багато часу. Яструб більше не показувався.

У курки вилупились курчата. Одного разу в сонячний день вивела курка своїх курчат на подвір'я і почала безтурботно порпатися в землі, викльовувати, що трапиться: черв'ячків, личинок, насіння. Раптом помітила курка високо в небі яструба. Курка зраділа:

— Летить мій старий приятель! Видно, він забув про намисто...

А яструб не забув і летів він не за тим, щоб відновити дружбу. Помітивши курку з курчатами, яструб каменем кинувся на землю, схопив кігтями одне курча і полетів з ним. Так він почав мститися курці й півневі за намисто й гребінець.

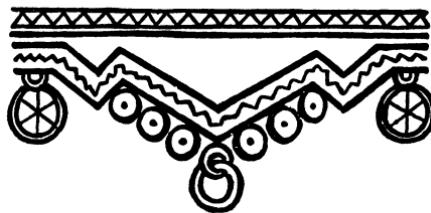
Курка горює, а яструб не дає їй спокою і щороку бере її курчат.

Не знаючи, як врятуватися від цього лиха, курка захотіла відшукати розсипані перлини намиста і стала з курчатами і півнем порпатися в гною. Але вона не могла знайти жодної перлинки.

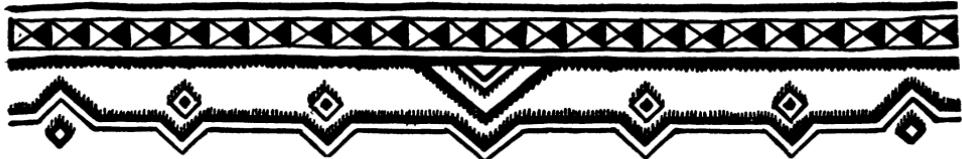
Якось раз півень знайшов одну перліну, але залишив її без

уваги. Чи то ж до перлині було півневі, коли такий гарний гребінець красувався в нього на голові!

А курка весь вік розриває гній, все порпається і шукає перлинині від намиста. Шукає — і ніч не знаходить...

Цифрував: Смок
www.cm0k.info

МОЛОДИЙ МИСЛИВЕЦЬ

ив-був собі один єгет. І був той єгет спритним мисливцем. От раз пішов він на полювання. Зустрівся йому вовк. Єгет хотів убити його, але вовк почав благати людською мовою: «Не вбивай мене, єгете! Коли-небудь я тобі у великій пригоді стану». Єгет не вбив вовка і пішов собі далі.

Побачив мисливець-єгет беркута і хотів було його підстрелити, але беркут теж заговорив людською мовою: «Не вбивай мене, я тобі в пригоді стану». Мисливець-єгет пішов далі. От побачив він у воді золоту рибку і захотів піймати її, але золота рибка так само почала благати людською мовою: «О єгете, залиш мене! Скрізь, де б ти не був, я прийду тобі на допомогу». Не зачепив єгет рибки і пішов далі. І от побачив він здалеку хатинку. З комина хатинки йшов дим. Єгет пішов до тієї хатинки. В ній жила злюща-презлюща баба. Вона зустріла єгета і почала розпитувати його, звідкіля і куди він іде.

— Я дам тобі одну роботу. В лісі пасуться троє моїх коней. Ти спіймай їх і приведи сюди. Приведеш — віддам за тебе одну з трьох дочок, яку покохаєш, а не приведеш — з'їм тебе,— сказала баба.

Мисливець-єгет пішов до лісу, але коні не давались йому до рук. Стомився мисливець, сів на камінь та й заплакав.

Підійшов до нього вовк і запитав:

— Чого ти плачеш, єгете?

— Як же мені не плакати! — відповів єгет. — Баба звеліла мені піймати трьох її коней, але я не можу впіймати їх. Тепер баба з'їсть мене.

— Не сумуй,— сказав вовк і за мить пригнав трьох бабиних коней до єгета (а коні ці якраз і були бабиними дочками).

Єгет привів коней до баби.

— Нашо далися йому до рук? — почала кричати баба на дочок і знову пустила їх до лісу.— Коли він знову почне ловити вас, оберніться пташками і здійміться в повітря,— сказала вона дочкам.

Так воно й сталося: тільки-но єгет захотів піймати їх, вони обернулися пташками і знялися в повітря. Гірко заплакав мисливець-єгет. Та ось з'явився беркут і допоміг йому піймати пташок.

Баба ще дужче розлютилася і сказала дочкам:

— Коли він буде знову ловити вас, оберніться рибами і пливіть у глиб моря.

Баба знову наказала єгетові піймати коней. Єгет знову погнався за ними і вже навіть піймав, але вони обернулися на рибок і попливли в глиб моря. Сів єгет на березі і з горя заплакав. Та ось підпливає до берега золота рибка і говорить:

— Не сумуй, єгете, я допоможу тобі... Троє коней цього єгета обернулися на рибок і запливли у глиб моря. Розшукайте їх і приведіть сюди! — наказала вона рибам.

Риби одразу ж розшукали їх і привели до єгета.

Тоді баба сказала йому:

— Ось тобі три дочки, вибирай яку хочеш!

Єгет вибрав молодшу дочку.

Тоді молодша дочка і каже єгетові:

— Наша мати дуже лята: вона оберне мене на рябу, горбату дівку, середню сестру зробить літньою, а найстаршу — дуже гарною. Не помились, вибираючи!

Баба, ѹ справді, наказала йому вибирати котру хоче з трьох дочок. Мисливець-єгет сказав:

— Добре, мені он ту рябу та горбату!

Ще більше розлютилася баба і сказала дочкам:

— Горе мені! Нічого не могли ви вдіяти! Та я сама справлюся з цим єгетом. Іди зараз у хлів,— сказала вона єгетові,— виведи звідтіля коняку і об'їздь її.

Молодша дочка сказала єгету:

— Вона сама обернеться на коняку. Ти одразу візьми залізний сукмар¹, як тільки зайдеш до хліва, удар її. Потім вона захоче піднятися з тобою в повітря, а ти вдар її сукмарем по голові, тоді вона нічого не зможе вдіяти.

Пішов мисливець-єгет у хлів і взяв у руки залізний сукмар.

Коняка хотіла вдарити його ногою, але єгет оперіщив її сукмарем, вивів і сів верхи. Коняка підстрибнула майже до даху хатинки, а єгет — її сукмарем по голові. І коняка опустилась на землю. Єгет об'їздив її і знову привів у хлів.

Коли єгет пішов, коняка обернулася на бабу і, непомітно пробравшись у хату, лягла на печі, поскаржившись, що в неї, мовляв, голова болить.

Довелося їй видати молодшу дочку за єгета. Кажуть, що й зараз вони живуть-поживають та добро наживають.

¹ Сукмар — кийок.

САРБАЙ

ули собі колись старі дід та баба. За все своє довге життя дітей не мали. Був у них один лише собака, який звався Сарбай. Сарбай був гарний пес, і старі дуже любили його.

Та ось у діда та баби народилася дитина. Після цього життя Сарбая стало вже іншим: господарі не звертали на нього уваги, рідко годували, і він почав худнути.

Якось побіг Сарбай у ліс і зустрів там свого старого знайомого, вовка.

— Друже Сарбай! Що тобі? — здивувався вовк.— Чого ти такий сумний?

— Раніш єдиною радістю господарів був я,— відповів Сарбай і зажурився.— А тепер народилася у них дитина, і я вже не в пошані. Важко мені стало жити.

— Не сумуй, Сарбай,— сказав вовк.— Тільки настане літо і господарі твої підуть жати хліб, я вкраду у них дитину, тоді вони знову будуть любити тебе, як і раніш.

Замислився Сарбай, але став ждати початку літа.

От воно й прийшло. Зробилося жарко. Коли вистиг хліб,

почались жнива, старий із старою взяли з собою в поле дитину і заходились жати хліб. Дитина спала на гарбі, а Сарбай лежав поруч.

Раптом підкрався до гарби вовк і вкрав дитину. Дитина жалібно заплакала, і Сарбаєві зробилося жаль її, і він з голосним гавканням кинувся доганяти вовка.

Дід та баба працювали далеко, але почули гавкіт Сарбая, підбігли до гарби і побачили, що дитини немає.

З горя почали вони голосно плакати. А тимчасом Сарбай догнав вовка і відняв у нього дитину.

Сарбай приніс дитину до старих. Вони дуже зраділи. В нагороду за врятування дитини стали вони годувати Сарбая краще, ніж раніш, і зажив він у розкошах.

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ХТО ДУЖЧИЙ?

или собі колись дід та баба, і була у них дочка. Коли дочка виросла, дід та баба почали замислюватися: якого б їй нареченого знайти?

— Віддам її заміж за найдужчого на світі,— сказав дід.

І от, щоб знайти найдужчого, дід вирушив у дорогу. Довелося йому якось іти по кризі. Крига була слизькою, дід посковзнувся і впав.

Розсердився дід і говорить:

— Еге, криго, ти, здається, найдужча! Інакше не пощастило б тобі так швидко звалити мене з ніг. Будь нареченим моїй дочці!

Крига й каже у відповідь:

— Коли б я була дужою, то не танула б від сонця.

Тоді дід пішов до сонця та й каже:

— О сонце! Від тебе тане крига. Отже, ти дужче за неї — будь нареченим моїй дочці!

Сонце відповідає:

— Коли б я було дужим, хмара б не могла закрити мене.

Тоді дід пішов до хмари.

— Хмаро! Хмаро! Ти закриваєш навіть сонце, будь нареченим моїй дочці!

Хмара відповідає:

— Коли б я була дужа, дощ не пробивав би мене наскрізь.

Дід пішов до дощу і каже:

— О дощ! Ти, напевне, дужий, ти навіть хмару пробиваєш наскрізь. Будь нареченим моїй дочці!

Дош і каже у відповідь:

— Коли б я був дужим, земля не випивала б мене до краплинни.

Тоді дід припав до землі та й каже до неї:

— О земле! Ти дужча за всіх: ти навіть дощ випиваєш до краплинни. Будь нареченим моїй дочці!

А земля й каже:

— Коли б я була дужою, травичка не пробивалася б крізь мене.

Тоді дід пішов до травички і каже їй:

— Травичко! Ти пробиваєшся навіть крізь землю, отже, ти занадто дужа. Будь нареченим моїй дочці!

Травичка відповідає:

— Коли б я була дужою, бик не поїдав би мене.

Дід пішов до бика:

— Гей, бик, ти, як-не-як, дужий — ти поїдаєш навіть траву. Будь нареченим моїй дочці!

Бик відповідає:

— Коли б я був дужий, то ніж ёне колов би мене.

Дід пішов до ножа:

— Ніж! Ти колеш навіть бика. Отже, ти дужчий за всіх. Будь нареченим моїй дочці!

А ніж каже у відповідь:

— Коли б я був дужим — не вертіла б мною людина, як хотіла. Ні, я не дужий.

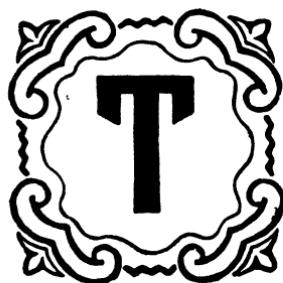
— Людина, виявляється, дужча за всіх,— сказав тоді дід і віддав дочку за людину, яка була дужча за всіх.

Цифрував: Смок
www.cm0k.info

МИСЛИВЕЦЬ ЮЛДИБАЙ

ого, хто відокремиться од людей,— роздере ведмідь, того, хто відстане,— з'єсть вовк», каже старе башкирське прислів'я.

«Коли на дикого звіра йдете, потрібно йти у згоді між собою, бути дружними і виручати товариша», так говорять старі мисливці на Уралі.

Не такими були товариші Юлдібая, тому що ледь не загинув молодий мисливець.

Юлдібай був сином старого, досвідченого уральського мисливця Янхари.

Багато всіляких звірів перебив старий Янхари: і клишоногих ведмедів, і товстохвостих вовків, і хитрих лисиць, і довговухих зайців.

Янхари жив на околиці аулу зі своєю дружиною; в них був єдиний син, якого звали Юлдібай.

Змалку Юлдібай разом з батьком ходив на полювання. Скільки б вони не полювали, ніколи не стомлювався молодий батир. Який би їм звір не траплявся, не боявся Юлдібай, а сміливо допомагав батькові.

— Ти — вірний і надійний товариш,— говорив своєму

синові старий Янхари, а це дуже радувало молодого мисливця Юлдибая.

Та не довго довелося Юлдибаєві полювати разом з батьком. Помер старий мисливець. Юлдибай залишився один зі своєю матір'ю. Жили вони убого.

Молодий Юлдибай взяв батькові сагайдак і стріли і став один ходити на полювання. Цим він годував себе і свою матір.

Якось двоє ровесників Юлдибая захотіли піти з ним на полювання. Юлдибай погодився, і вони втрьох пішли до лісу. Це було влітку. Мисливці потрапили в малинник і почали їсти малину. Як червоне намисто на шиї дівчини, так і малина кра-сувалась на лісовій галявині. Недалеко від мисливців, біля старого береста, хтось ламав кущі. То був ведмідь. Страшним голосом заричав ведмідь, коли побачив мисливців.

— Витягайте кинджали, всі, як один, нападемо на клишо-ногого! — сказав Юлдибай своїм товаришам.

Він вихопив кинжал і, ніби випущена з лука стріла, ки-нувся на ведмедя.

А супутники Юлдибая злякалися і, не оглядаючись, по-бігли назад. Вони прибігли додому і сказали матері Юлдибая, що її сина розірвав ведмідь.

— Так друзі в біді не роблять! Мого сина залишили вед-медеві на розтерзання, а самі втекли, як зайці! — закричала мати Юлдибая.

Взяла вона старий меч свого чоловіка і сказала:

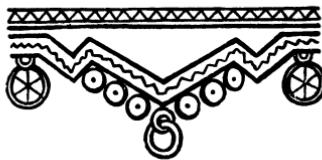
— Де тіло моого сина? Ходімо разом, покажіть мені! Якщо й зі мною будете боятися, то я кинусь не на ведмедя, а на вас!

Пішли вони туди, де Юлдибай залишився з ведмедем. Пройшли малинником. Тихцем підійшли до величезного самотнього старого береста. Раптом вони почули стогін і чиісь важкі зітхання.

Під великим деревом лежав конаючий ведмідь. В грудях у нього стирчав кинжал. Біля ведмедя лежав закривалений Юлдібай. Він був непритомний.

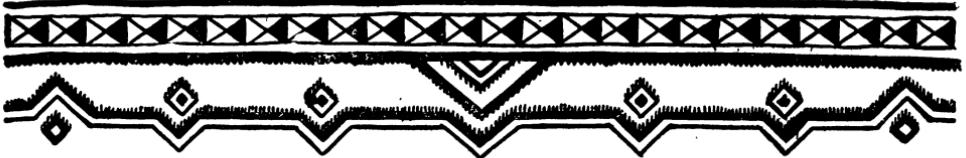
Утром вони зідрали шкуру з ведмедя і загорнули в неї Юлдібая; рани йому помостили ведмежим салом і на руках понесли додому.

Незабаром Юлдібай видужав. З тої пори в аулі його стали називати батиром, а двох його товаришів — боягузами.

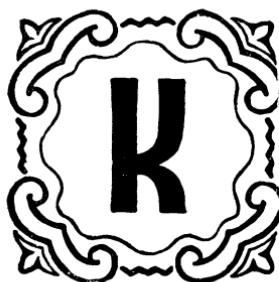

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ЛІНИВА ДІВЧИНКА

олись дуже давно жили бабуся і внучка. Бабуся стала такою старою, що вже не могла працювати. А внучка була дуже лінива. З кожним роком бабуся ставала все старішою і кволішою. От дожила вона до весни та й думає: «Пити-їсти треба, люди он уже сіють, треба і нам щось посіяти». Каже бабуся про це внуці.

— Не треба, бабуню,— відповідає їй внучка.— Ти вже стара, до осені помреш, а там, дивись, трапиться добра людина та й візьме мене в свою сім'ю. Нашо нам хліб?

Так вони нічого і не посіяли.

Настала осінь. Люди зібрали з поля хліб. Баба не вмерла, а внучку ніхто не взяв до себе на виховання. Стали вони голодувати.

Зайшла якось до них сусідка, побачила, що бабі з онукою зовсім нема чого їсти, і сказала:

— Прийшли б та взяли у мене трохи проса...

Пішла сусідка. Бабуся й каже онуці:

— Сходи, внуко, принеси проса!

А внучка відповідає:

— Чи треба, бабусю? Може, просо у неї погане...

Всю зиму голодували бабуся з внучкою і ледве не померли.

А тільки-но почалась весна — онука вийшла на роботу в поле.

— Навіщо працювати? — сміялися з неї сусіди.— Бабуся твоя вже стара, недовго їй жити. А тебе хтось візьме на виховання. Нащо вам хліб?

— Е ні,— відповідала онука.— Я тепер все зрозуміла. Недарма старі люди кажуть: якщо збираєшся на літнє кочування, спершу засій поле.

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

ПАСЕРБИЦЯ

часи давно минулі жила собі одна злюща-
презлюща жінка. У неї було дві дівчини:
одна — рідна дочка, друга — пасербиця.
Пасербицю звали Гульбіка. Мачуха приму-
шувала Гульбіку працювати день і ніч: прясти
нитки, скубти вовну, прати білизну. Скільки б
Гульбіка не працювала, вона не могла до-
годити мачусі. Якось їй не сподобалися нитки,
які напряла Гульбіка. Мачуха розсердилася і викинула клу-
бок. Гульбіка гірко заплакала і почала шукати клубок. Довго
вона розшукувала, але ніде його не було, і вона пішла шукати
його на дорогу.

У всіх зустрічних вона запитувала:

— Закотився мій кругленький клубочок, чи ви не бачили
його?

— Он у той бік якийсь клубочок котився — твій, напевне,
і був, — відповідали їй люди.

Дівчина пішла далі і от зустрілася вона з пастухом, який
пас корів.

— Закотився мій кругленький клубочок, чи не бачив ти
його? — запитала вона у пастуха.

— Бачив, дочко. Нешодавно покотився он туди — напевне, твій і був,— відповів пастух.

Гульбіка пішла ще далі і зустрілася з пастухом, який пас коней.

Розпитала вона і його. Відповів він так, як і інші.

Гірко плачуши і примовляючи, ішла далі Гульбіка.

— Кругленський мій клубочку, куди ж ти подівся? Чи скоро я знайду тебе! Коли не знайду, як же я повернуся додому? Мачуха моя буде лаяти і бити мене.

Ішла та йшла Гульбіка, а клубочка все не було. Вона йшла степом, потім берегом річки. Пройшла страшними ярами та лісами.

Зрештою настав вечір. Стемніло. Нікого не було навколо. Тільки страшне завивання звірів чути було в лісі.

Раптом Гульбіка побачила попереду вогник. Він ледве мерехтів вдалини. Дівчині, поки йшла вона на той вогник, довелось ще пройти через глибокі яри і густі кущі. Наблизилася вона до вогника і побачила маленьку хатинку. Заглянула у віконце, а там сидить баба і пряде вовну. Дівчина несміливо зайшла до хати.

— Здрастуйте, бабусю! — привіталася вона до старої.

— Здрастуй, дочко! А чого ти сюди прийшла? — запитала баба.

— У мене, бабусю, закотився кругленський клубочок. Пішла я його розшукувати і от забрела сюди. Коли я не знайду клубка, то мачуха не пустить мене до хати,— відповіла дівчина.

— Гаразд, дочко, не сумуй даремно,— втішила її стара.— Поживи у мене кілька днів, а там — і додому.

— А що я в тебе буду робити? — запитала дівчина.

— Доглядатимеш мене, стару людину, будеш варити мені обід,— відповіла стара.

— Добре, бабусю,— згодилася дівчина і залишилась жити в старої.

Ранком стара сказала їй:

— Дочко, в коморі є пшено. Ти стовчи його на борошно і вчини на завтра млинці.

— А як вчинити, бабусю? — запитала дівчина.

— Як вчиниш, так і добре буде. Налий води, всип борошна і розколоти,— сказала баба.

Дівчина стовкла пшено дуже дрібненько, вчинила тісто дуже добре.

— Бабусю, а як спекти млинці? — запитала дівчина.

— Як спечеш, так і добре буде: хай підгоряють та коробляться, хай коробляться та підгоряють,— відповіла стара.

Гульбіка спекла пухкі млинці, намазала їх маслом і почастувала стару.

Слідуючого дня баба сказала дівчині:

— Донечко, я хочу помитись, треба було б лазню пропотити.

— А як же її пропотити, бабусю? — запитала дівчина.

— Як пропотиш, так і добре буде: поклади у піч дров та підпали,— відповіла стара.

Дівчина добре натопила лазню і вчасно затулила комина.

— Бабусю, лазня готова, як тебе довести туди? — запитала дівчина.

— Тримай за руку, та штовхай у шию,— відповіла стара.

Дівчина обережно підвела стару з місця, взяла під руку, тихо й обережно довела до лазні.

— А як тебе попарити, бабусю? — запитала Гульбіка.

— А ти лупцюй і лупцюй мене держалном віника,— відповіла стара.

Гульбіка попарила її не держалном віника, а його духмяним листям, добре вимила її і одвела до хати.

— Ну, донечко, вже як-небудь напій мене чаєм, а потім підеш додому,— сказала стара.

Гульбіка нагодувала її добре і напоїла солодким чаєм.

— А тепер, бабусю, я піду додому,— сказала дівчина.

— Добре, донечко, іди, тільки перед тим полізь на горище. Там є така зелена скринька. Ти візьми її собі і не відчиняй, поки не зайдеш до своєї хати,— сказала стара.

Дівчина попрощалася з нею, взяла скриньку і, радіючи з подарунка, пішла додому. Коли вона вже підходила до двору, з-під воріт вибігла їхня маленька собачка і загавкала:

— Гав, гав, гав, тітонька ішла помирати, а назад іде живою і багато!

Гульбіка здивувалася з тих слів і гукнула:

— Іди геть, не говори так! — а сама приголубила собачку. Собачка не послухала і продовжувала гавкати:

— Гав, гав, гав, тітонька ішла помирати, а назад іде живою і багато!

Мачуха почула гавкіт собаки і побачила, що пасербиця повернулася додому. Від заздрошів та люті вона трохи не луснула.

Гульбіка зайшла до хати, відчинила скриньку і очам своїм не повірила: вона була повна золота і срібла.

Побачила це мучуха і вирішила: «Хай і моя дочка розбагатіє так само, як і Гульбіка».

Мати взяла клубок своєї рідної дочки і викинула його за двері. Клубок покотився. Її дочка почала шукати свій клубок, але не знайшла. Тоді вона, хоч і боязко їй було, вийшла в поле і пішла дорогою. Й�, так само, як і пасербиці, зустрічалися пастухи, і вона у кожного запитувала:

— Закотився мій кругленький клубочок, чи не зустрічали ви його?

Їй відповідали:

— Бачили, бачили, он у той бік він котився.

Ішла дівчина, йшла і дійшла до тієї ж баби. І так само залишилася в неї жити.

Якось стара сказала їй:

— Донечко, ти б мені млинців спекла.

— А як їх, бабусю, пекти? — запитала дівчина.

— Як спечеш, так і добре буде: хай підгоряють та коробляться, хай коробляться та підгоряють,— сказала стара.

Дівчина так і спекла. Млинці всі підгоріли й покоробились.

Другого дня стара попросила:

— Донечко, я хочу помитися, треба було б лазню пропити.

— А як її пропити? — запитала дівчина.

— Як пропотиш, так і добре буде: наклади у піч соломи та підпали, а коли вона вся вигорить, підкинь ще,— сказала стара.

Дівчина затопила лазню соломою, а не дровами. Не дочекавшись того, поки вийде дим і чад, вона зчинила її. Потім заїшла до хати, щоб повести стару до лазні, і сказала:

— Бабусю, лазня готова, як тебе туди повести?

— Та вже як буде, візьми за руку та штовхни в шию,— сказала стара.

Дівчина так і зробила.

— Бабусю, а як тебе попарити? — запитала вона в лазні.

— Як попариш, так і добре буде. Візьми та побий мені спину держалном вініка,— мовила стара.

Дівчина так і зробила. Потім вона, як вела в лазню, так і додому повела стару: тримала її за руку і штовхала в шию.

Коли вони повернулися додому, стара сказала:

— Я, донечко, після лазні пити захотіла. Ти вже напій мене чаєм, а потім підеш додому.

Дівчина якось уже напоїла стару чаєм. Після того вона сказала:

— Бабусю, чи не час мені вже лодому йти?

— Іди, дочка, тільки не з порожніми руками. На горищі є така жовта скринька, ти візьми її собі. Тільки не відчиняй її, поки не зайдеш до своєї хати,— сказала стара.

Дівчина взяла жовту скриньку і пішла додому. Коли вона підходила до двору, собачка побачила її, вибігла з-під воріт і загавкала:

— Гав, гав, гав, тітонька йшла, щоб забагатіти, а ѿде ні з чим!

Мачуха почула собачий гавкіт, дуже розсердилася на неї і навіть побила.

Дівчина зайшла до хати, зламала замок від своєї скриньки і відчинила її.

І що ж вона побачила? Уся вона була сповнена гадюками та жабами. Гадюки з шипінням виповзли з скриньки і почали їх жалити. Мачуха стала кричати, але ніхто не прийшов на допомогу. А собачка не лише не забула образи за те, що її побили, а ще й злорадно приказувала:

— Ти мене побила, Гульбіку кривдила, то хай тебе гадюки жалять!

Вона почала захищати тільки Гульбіку, яка пожаліла і приголубила її тоді, коли собачку била мачуха.

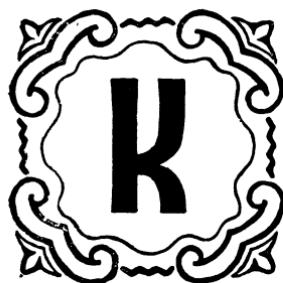
Усіх гадюк, які підповзали до пасербиці, собачка хватала і розривала на куски.

Мачуха і її дочка повмирали від гадючої отрути, а Гульбіка з собачкою залишилися живі і назавжди забули про мачуху.

АМІНБЕК

олись, дуже й дуже давно, жили собі лід та баба. І був у них син Амінбек. Батьки хотіли зробити Амінбека багатим купцем. Якось вони дали йому сто карбованців і звеліли йти вчитися торгувати. Амінбек не хотів бути купцем, а хотів набути знань в науках та мистецтві.

Прийшов Амінбек до одного міста, переночував у заїзді, а вранці вийшов на вулицю.

І тут він почув глашатая, який, проходячи вулицею, сповіщав:

— Хто хоче навчитися добре писати, хай іде до такого-то!

Амінбек одразу ж пішов до того чоловіка і домовився за сто карбованців навчатися в нього письма на протязі року.

Він навчився писати так спритно, що міг зробити свій почерк схожим на почерк першої-ліпшої людини. Коли минув рік, Амінбек повернувся до батьків. Батьки дуже засмутилися з того, що їхній син ще не навчився торгувати.

Старий та стара дали йому сто карбованців і знову послали його, звелівши на ці гроші навчитися торгувати. Амінбек

поїхав до одного міста, переночував там, а ранком вийшов на вулицю. Тут він зустрів глашатая, який вигукував:

— Хто хоче навчитися грati в сарташ¹, хай іде до такого-то!

Амінбек звернувся до того чоловіка, заплатив сто карбованців і почав навчатися у нього гри в сарташ. І він навчився грati так добре, що почав перемагати найкращих гравців.

Минув рік, і Амінбек повернувся додому.

Батьки виласяли його за те, що він даремно переводить гроші і вивчає всілякі дурниці. Потім вони дали йому ще сто карбованців і звеліли, щоб на ці гроші він навчився торгувати.

Так, як і раніш, Амінбек приїхав надвечір до одного міста, переночував, а ранком вийшов на вулицю і зустрів глашатая, який вигукував:

— Хто хоче вивчитись гри на скрипці, хай іде до такого-то!

Амінбек пішов до того чоловіка, заплатив йому сто карбованців і почав учитися грati на скрипці. Минув рік, і він так добре навчився грati на скрипці, що, напевне, у всьому світі не було іншого такого скрипаля. Після навчання Амінбек повернувся додому.

Старий та стара жорстоко виласяли його за те, що він знову займався дурницями. Їм зробилося соромно перед односельцями, що в них такий неслухняний син; вони продали будинок, все своє майно і вирішили переселитися в інше місце. Дісталися вони до одного міста. В дорозі дуже зголодніли: Але грошей у них не було навіть на хліб.

Розізлились вони на Амінбека.

— Через тебе залишили село, через тебе без грошей сидимо,— бурчали старі на Амінбека і продали його одному власникові каравану.

¹ Сарташ — шахи.

Якось той караван проходив безводними місцями, всіх почала мучити спрага. Люди спустили відро у криницю, але воно ніяк не могло дістати води. Тоді власник каравану оголосив:

— Комусь з нас треба спуститися в колодязь і, що б там не було, дістати води, інакше загинемо від спраги.

Власник каравану подивився на Амінбека і сказав:

— Ану, хлопчику, спускайся ти!

Амінбека обв'язали мотузком і спустили в колодязь. Він роздивився навколо: води в колодязі не було. Та зате в одному кутку лежала купа золота. Амінбек наповнив спущене відро золотом і гукнув, щоб тягнули. Люди вгорі побачили золото, дуже зраділи і одразу ж спустили відро назад. Амінбек знову наповнив його золотом. І так він подав нагору сорок відер золота. Після того гукнув, щоб витягли і його. Люди почали його підіймати, а потім зупинились і стали міркувати: «Адже, коли він вийде з колодязя, то може заволодіти всім золотом».

Розміркувавши так, жадібні торговці обрізали мотузок і пішли далі своєю дорогою.

Амінбек з гуркотом упав на дно колодязя. Він звівся на ноги, побачив, що мотузок обрізаний, і гірко заплакав. Але потім вирішив, що слізоз горю не допоможуть. Він став оциратися навколо і помітив кінець якогось мотузка. Коли він потягнув його, відчинилися двері, і за ними Амінбек побачив дею¹. Той дею ледве сидів, такий він був кволий. Амінбек несміливо підійшов до нього і сів. Посидівши трохи, він побачив скрипку. Амінбек зрадів. Він знаками попросив у дею дозволу взяти скрипку.

Дею дозволив, і тоді Амінбек взяв скрипку, настроїв її і заграв так гарно, що дею розчулився і від того почав видужувати. Так він слухав гру, поки й зовсім не одужав.

¹ Де ю — потвора.

Тоді дею запитав Амінбека:

— Єгете, як ти сюди потрапив?

Амінбек розповів йому, як усе трапилося. Дею не розсердився на нього і сказав:

— Ну, єгете, за те, що ти мене вилікував своєю грою, я тобі любро зроблю.

Сказавши так, дею підхопив Амінбека і вилетів з ним на поверхню землі.

Виявилося, що біля колодязя був залишений ішак, на якому раніш їхав Амінбек. Дею підхопив й ішака, доставив Амінбека разом з ішаком до місця привалу каравану, а сам повернувся назад.

Власник каравану, коли побачив Амінбека цілим і неушкодженим, тут же написав листа і передав його Амінбеку. Він звелів Амінбеку їхати з листом вперед і сказав, що хоче порадувати дружину звісткою про своє швидке повернення.

Амінбек рушив у путь і дорогою вирішив подивитись, що написано в листі. А там було написано:

«Хлопчика, який принесе цього листа, вбий і закопай
у такому місці, щоб люди не побачили».

Амінбек порвав того листа і таким же почерком, як у власника каравану, написав:

«Швидко повернуся. Хлопчика, який принесе цього листа,
влаштуй у нашому домі, годуй і одягай».

З цим листом він приїхав до дружини власника каравану, а караван ішов ще п'ять днів.

Дружина власника каравану прочитала листа і привітно прийняла хлопчика. Вночі, коли всі жителі міста вляглися спати, серед міста в одному великому будинку світилося.

— Чому, коли всі люди сплять, он там світиться? — запитав Амінбек господиню.

— Там живе правитель міста. Він дуже любить грati в сарташ i, напевне, грає й тепер. Тому, хто в нього виграє, він обіцяє відступити своє місце.

Амінбек пішов до правителя міста. Правитель міста за-пітав у нього:

— Гей, егете, чого ти сюди прийшов?

Амінбек відповів йому:

— Я чув, що ви граєте в сарташ i у всіх виграєте. Хочу грati з вами в сарташ.

— Добре,— сказав правитель міста.— Коли вже ти, хлоп-чиську, наважився грati зі мною в сарташ, то в мене є умова: виграєш — будеш замість мене правити містом; програєш — скараю тебе!

І от правитель міста сів грati з Амінбеком. Він посунув свої шашки сюди-туди і замкнув шашку Амінбека.

— Будемо грati доти, поки хтось з нас не виграє три рази підряд,— сказав правитель міста.

Почали грati другий раз, і знову виграв правитель міста. Він сказав Амінбекові:

— Гей, хлопче, не губи своєї голови, іди, поки не пізно!

Амінбек не схотів іти, і вони знову розставили шашки. Амінбек почав рухати шашки туди-сюди і виграв. Почали же грati — знову Амінбек виграв. Тут правитель міста схопився за голову, але знову вони розставили шашки, і Амінбек виграв втретє.

Тоді правитель міста сказав:

— Старим я став, не можу більше правити містом. Я шу-кав замість себе людину з знанням і розумом. От вона і зна-йшлася.

Тимчасом до міста повернувся колишній господар Амін-бека — власник каравану.

— Ну, жінко, як ти зробила з моїм посланцем?

Дружина відповіла:

— Так, як ти звелів — прийняла його в нашому домі, одягнула, обула, годувала.

— Ах, ти ж, дурна бабо! Хіба це звелів я тобі робити? А ну, лай-но мені листа, я покажу тобі, що там було написано! — гукнув чоловік.

І коли дружина подала йому листа, він побачив, що там було написано:

«Швидко повернусь. Хлопчика, який принесе цього листа, влаштуй у нашему домі, годуй і одягай».

Здивований, власник каравану запитав:

— А де ж він тепер?

Дружина йому відповіла:

— Він тепер став правителем нашого міста.

Почувши це, власник каравану ще більше здивувався.

Незабаром розшукав Амінбек своїх бідних батьків.

Побачили вони сина, зраділи. Тепер вони покаялися, що даремно примушували сина вчитися торгувати. Син їхній хотів одержати знання і домігся цього.

Та мало того: коли став він правителем міста, то відкрив школи для всіх дітей. Там навчали їх наймудріші вчені і вмілі майстри. Поки був Амінбек головою міста, багато юнаків навчилися різних наук і ремесла. І пішла слава про них по всій землі.

КАЗКА ПРО КУРАЙ¹

давні часи на одному з відрогів гори Тативли жив один хан. Хан цей був дуже злий і жадібний. Він жорстоко пригноблював народ.

Щотижня він голив собі голову; для цього хан кликав кожного разу нову людину і додому її не відпускав. Народ був у постійному страху і такий заляканий, що люди не знали, як врятуватися від хана, не послухатись якого ніхто не смів.

Якось хан покликав до себе одних бідних стариків. У них було три сини. Пішов до хана старший син і не повернувся. Через тиждень хан покликав другого сина. Пішов до хана середній син і теж не повернувся додому. Дід і баба були у відчай. Через тиждень прийшли від хана кликати і останнього сина.

Жили старенъкі дуже бідно. Все, що в них було ютівного, мати вже віддала на дорогу старшому і середньому синам, а молодшому нічого було й дати. Дід і баба були дуже засму-

¹ Курай — народний музичний інструмент башкирів, що нагадує сопілку. Курай вирізується із стеблин порожнистої рослини.

чечі. Але мати все ж придумала, що дати на дорогу синові. Вона замісила на своєму молоці тісто з лободи і спекла синові коржиків. Узяв єгет ці коржики, попрощаючись з батьками і рушив у дорогу.

Вийшов він на пагорбок, глянув востаннє на рідні місця, де він народився і виріс, і з великою тugoю на серці заспівав, прощаючись з рідним Ірандеком¹, з дзюркотливими струмками, запашними луками і чагарниками, з тінистим лісом і рідними горами.

За кілька днів дійшов єгет до ханського палацу. Як тільки його привели до хана, хан дав йому свою гостро відточену бритву і наказав поголити йому голову.

Хан скинув корону, і єгет завмер від подиву: на голові у хана стирчав ріг. Але дивуватися було ніколи.

Коли єгет поголив ханові голову, то хан сказав: «Посидь тут», і вийшов. А єгету дуже захотілося їсти. Він вийняв останнього домашнього коржика і почав його їсти. В цей час повернувся хан. Він побачив, що єгет жадібно їсть щось таке, чого він сам ще ніколи не бачив і не куштував.

Хан сказав єгету:

— Що ти єси? Відломи-но і дай мені покуштувати!

Єгет відломив ханові шматочок коржика. Хан з'їв і говорить:

— Яке смачне! З чого це спечено?

— Моя мати замісила на своєму молоці тісто з лободи і спекла ці коржики,— відповів єгет.

Хан був вражений і не знат, що й думати.

«Я з'їв коржики, спечені на молоці його матері! Тепер, виходить, я став його молочним братом, і його кров мені пролилася!»

¹ Ірандек — величезна гора (в Башкирії дійсно є гора з такою назвою).

вати не можна. Якщо ж я не вб'ю його, він розповість усім, що на голові в мене ріг,— сказав хан.— Щоб позбутись цього єгета, мабуть, краще буде відвезти його туди, де не ступала й нога людська, і залишити там», вирішив хан.

Хан покликав своїх катів і наказав їм відвезти єгета в дрімучий ліс.

Ханські кати зв'язали єгетові руки й ноги, зав'язали йому очі, посадили верхи на коня і повезли. Потім вони зсадили його з коня і кинули в непрохідному лісі, де бродять тільки дики звірі.

Довго жив там єгет, харчувався корінням і ягодами. Він змайстрував лук і стріли і полював на звірів, а з шкур пошив собі одяг, бо старий одяг на ньому чисто зносився. Весь час тужив він за своїми рідними — за батьком і матір'ю — і всім серцем поривався до рідного Ірандеку, та не здав, як туди дійти.

Одного разу, блукаючи лісом, він стомився і приліг під дерево відпочити. Знявся сильний вітер.

Раптом до слуху єгета стали доноситись дивні звуки. Єгет скочився і пішов у той бік. Ішов він довго, сам не знаючи куди; нарешті піднявся на вершину гори Ірандек. Тут він побачив високу рослину з мохнатою головкою. Вона погойдувалась на вітрі і приємно звучала. Єгет зірвав цю рослину, зробив довгу дудку, подув у неї і знову почув приємні звуки, що линули із стеблини.

Єгет зрадів, що знайшов собі друга. Кожного дня він подовгу вчився грати на цій дудці. Нарешті він навчився награвати різні пісні, які здав ще вдома і які спадали йому на думку. На серці в нього стало легше і спокійніше.

Ось одного разу йшов він, ішов і дійшов до рідних місць, стомився єгет з дороги і сів на пагорок, а потім почав грати.

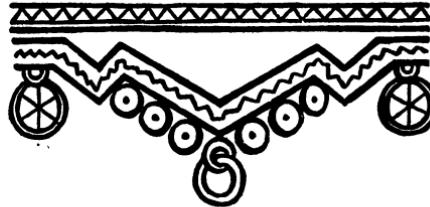
Почув приємні звуки околишній люд, що жив на джайляу¹,
і прийшов до єгета.

Єгет розповів про все бачене народу: про те, як хан вбиває молодих єгетів, про те, як він сам врятувався від смерті.

Тоді весь народ повстав проти хана і розправився з ним по заслузі.

Із того часу в башкирському народі курай переходить із покоління в покоління і грають на ньому гарних задушевних пісень.

¹ Д ж а й л я у — літнє кочовище.

Цифрував: Смок
www.cm0k.info

АБЗАЛІЛ

или собі в давнину в одному аулі дід та баба, і був у них єдиний син Абзаліл. Дід та баба жили дуже бідно. Не було в них ні худоби, ні іншого достатку. Скоро старі повмирали. Маленький Абзаліл залишився один. Від батька зостався йому лише жмуток лика.

Якось Абзаліл узяв жмуток лика і пішов до великого озера. Занурив жмуток лика в озеро, намочив його, зробив мочало і почав його сукати: він хотів зсукати довгого мотузка. Поки він сукав, з води вийшов господар озера і запитує:

— Що ти робиш, єгете?

Абзаліл відповів:

— А от закінчу сукати мотузка і потягну озеро до себе додому.

Злякався господар озера та й каже:

— Залиш, єгете! Не чіпай озера. Дам тобі все, чого захочеш.

Замислився Абзаліл. Чого ж просити йому в могутнього господаря води? І вирішив попросити те, чого йому давно

хотілося. А хотілося йому добути доброго коня. А те місце уставилось добрими кіньми¹.

— Дай мені найкращого коня, тоді я залишу озеро на місці,— сказав Абзаліл.

— Ні, єгете! Не можу дати коня. Піде кінь —не буде в мене слави,— мовив господар озера.

— Як хочеш, справа твоя. А озеро я потягну,— сказав Абзаліл і почав знову сукати мотузка.

Господар озера замислився. Подумав трохи і каже Абзалилові:

— Ех, єгете, коли вже ти такий богатир і можеш потягнути озеро, давай будемо змагатися! Коли ти переможеш, я виконаю твоє бажання. Будемо бігати навколо озера. Випередиш мене — твоя й перемога!

— Добре,— сказав Абзаліл.— Тільки у мене є молодший брат у колисці: коли ти випередиш його, тоді я буду змагатися з тобою.

— Де ж твій молодший брат? — запитав господар озера.

— Мій молодший брат спить у кущах, піди туди, зашести хмизом — він одразу й побіжить,— сказав Абзаліл.

Господар озера пішов у кущі, пошелестів хмизом, і звідтіля вибіг заєць. Господар озера кинувся бігти за ним, але догнати не зміг ніяк.

Підійшов господар озера до Абзаліла і сказав:

— Ну, єгете, давай змагатися до трьох разів! Тепер будемо боротися.

Абзаліл погодився. Він сказав:

— У мене є дідусь вісімдесяти років. Коли ти зіб'єш його з ніг, то озеро залишиться за тобою. Мій дідусь лежить у ше-

¹ За легендами, в старовину в Башкирії водились дики коні, які паслися біля великих озер. Про цих коней збереглося багато казок.

люгах. Піди та вдар його кийком, тоді він буде боротися з тобою.

Пішов господар озера в шелюги і вдарив кийком сплячого дідуся. А то був ведмідь. Скочив розлючений ведмідь, схопив у могутні лапи господаря озера і одразу ж повалив його.

Господар озера ледве вирвався з ведмежих лап. Він прибіг до Абзalіла й говорить:

— Дужий же у тебе дідусь! А я з тобою й боротися не буду!

По тому господар озера сказав Абзalілові:

— У мене є шістдесятіаршинна ряба кобила. Давай обнесемо її навколо озера на своїх плечах.

— Обнось ти першим, а потім я спробую,— відповів Абзalіл.

Господар озера підняв на плечі шістдесятіаршинну рябу кобилу і обніс її навколо озера. Потім він сказав Абзalілові:

— Ну, єгете, обнеси тепер ти!

Абзalіл кинув сукати мотузка, підійшов до величезної кобили і сказав господареві озера:

— Я бачу, що ти не такий уже й дужий. Ти її на плечі підіймаєш, а я от пронесу поміж ногами.

Сів Абзalіл на кобилу і помчав навколо озера.

Господар озера бачить, що тепер йому доведеться виконати свою обіцянку.

Він привів найкращого коня і віддав Абзalілові. Гарний був кінь: буланий, жвавий, норовистий, з твердими копитами, кошлатою чолкою і короткою гривою. Бабки у нього були високі, стегна — як у зайця, груди — як у коршака, круп вузький, холка висока, хребет — як у щуки, вуха гострі, очі міdnі, щоки запалі, підборіддя загострене.

Сів Абзаліл на буланого коня-красеня і помчав додому:

З того часу, кажуть, в Абзалілові¹ водяться гарні коні,
а всі єгети там хоробрі молодці.

¹ А б з а л і л о в о — назва одного з районів Башкирії, який уславився гарними кіньми.

Цифрував: Смок
www.cm0k.info

ЖАДІБНІ БАГАЧІ І ЗІННЯТ-АГАЙ

давні часи був один багач. Звали його Саран-бай. Був Саран-бай жадібним і скупим.

От якось зібрався він їхати на ярмарок. Устав з самого ранку і почав думати, що б узяти на дорогу поїсти.

А чого тільки не було в нього: і овець, і кіз, і гусей, і курей — усього було рівно по тисячі голів. Борошна в нього теж було рівно тисяча пудів.

І от думає жадібний багач Саран-бай:

«Якщо заріжу одного гусака на їжу в дорогу, то залишиться тільки дев'ятсот дев'яносто дев'ять гусей; якщо заріжу одну курку, то теж залишиться тільки дев'ятсот дев'яносто дев'ять курей; якщо напечу хліба з одного пуда борошна, то залишиться теж тільки дев'ятсот дев'яносто дев'ять пудів; якщо заріжу одну вівцю, то залишиться теж тільки дев'ятсот дев'яносто дев'ять овець. Адже так втратиться рівний рахунок добру!»

І не знає жадібний багач, як йому бути. Пішов він за порадою до сусіда Давлет-бая, такого ж жадібного, як він сам. Сусід теж збирався їхати на ярмарок. Саран-бай спитав:

- Що робити, сусіде? Що взяти на дорогу?
 - Знайшов над чим сушити собі голову! Накажи Зіннятіві зарізати свого гусака — він теж іде на ярмарок.
- Зрадів пораді жадібний багач і поспішив до бідного Зіннятія:
- Сусідононьку, Зінняті! Відвези-но нас з Давлет-баєм на ярмарок і заріж свого гусака на дорогу.

Не хотілось їхати Зінняті-агаю, та перечити багачеві не намілився. Повіз він жадібного Саран-бая з його сусідом Давлет-баєм на ярмарок, а на дорогу зарізав свого гусака.

От зупинилися вони ночувати в одному селі.

Жадібний багач і жадібний сусід його думали про одне: як би ухитритися з'їсти всього гусака і не ділитися з своїми супутниками.

Жадібний багач Саран-бай придумав таку хитрість: кому присниться уночі гарний сон, той і з'їсть цілого гусака.

Полягали спати. Всю ніч жадібний багач Саран-бай і жадібний сусід його Давлет-бай думали, як би краще обдурити інших і самим з'їсти цілого гусака.

Ранком жадібний Саран-бай почав розказувати:

— Ну, супутники мої, ось який гарний сон я бачив: сиджу я в себе вдома, раптом підкочує до мого ганку один чоловік на парі рисаків і питає: «Чи вдома хазяїн?» Я виходжу йому назустріч: «Ходімо, Саран-бай-агай,— каже він.— Я приїхав за тобою!» Я сів і поїхав. I от привіз він мене в таке місце, що ні в казці сказати, ні пером описать. Навколо квіти, фруктові дерева, всюди співають пташки. Виявляється, ми приїхали в рай. От підходить до мене один ангел і говорить: «Ти, Саран-бай-агай, будеш жити тут». От який сон я бачив! Просто чудо!

Потім почав розказувати його сусід Давлет-бай:

— А мені снилося, що я на красивому білому коні піднісся до самого аллаха. Прилетів я на небо і бачу — там зібралися

всі багаті і знатні люди. Вони ласково прийняли мене і вгостили добре,— закінчив він свою розповідь.

Настало черга Зіннятові розповісти свій сон

— Що ѿ казати, обидва ви бачили дуже гарні сни, — почав Зіннят спокійним голосом,— а мене ви залишили самого. Один з вас поїхав у рай, другий піdnісся на небо. А я не знав, що ви там залишитесь недовго. Захотів я їсти, та ѿ з'їв усього гусака, а вам нічого не залишив.

Жадібний багач Саран-бай і жадібний сусід його Давлетбай тільки роти пороззявляли від подиву. Вони не знайшли що сказати, і довелось їм повернутися додому голодними.

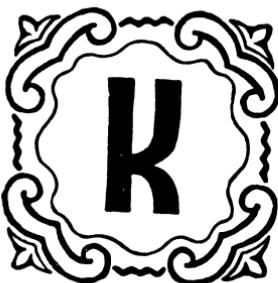

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

МУДРИЙ СТАРИК І ДУРНИЙ ЦАР

олись, в давно минулі часи, був в одному місті молодий цар. Незлюбив він старих людей і звелів усіх їх повбивати. Тільки один єгет врятував свого старого батька, заховавши його в підземеллі.

Незабаром молодому цареві оголосив війну цар сусідньої держави. Молодий цар став збирати військо. Єгет, який сховав батька, перед тим як вирушити в похід, спустився до нього в підземелля попрощатися.

Старий батько напучував сина такими словами:

— Сину мій, ви виrushаєте в дуже далекі краї. Ви там терпітимете нестатки й голод. Дійде до того, що ви поріжете всіх коней і поїсте їх. Навіть коня воєначальника, і того заріжете. Після цього хоч-не-хоч, а ви повернете назад. По дорозі додому всі воїни покидають зняті з коней сідла і вуздечки. А ти, сину, не кидай, хоч і важко буде тобі нести. Вам зустрінеться небаченої краси кінь. Тому, у кого не буде сідла і вуздечки, він в руки не дастесь, а підбіжить до тебе, зупиниться перед тобою і нахилить голову. Ти надінь на нього вуздечку і відведи до воєначальника. За це воєначальник наблизить

тебе до себе і буде вважати тебе своїм другом. Ну, прощай, іди.

Все сталося так, як сказав старик. В поході у війська вийшов весь запас харчів, і воїни стали їсти м'ясо своїх коней. Наостанку зарізали коня воєначальника, з'їли його й повернули назад. Щоб звільнитись від тягара, воїни покидали зняті із зарізаних коней сідла й вуздечки. Тільки один єгет, який пам'ятав слова свого батька, не кинув ні сідла, ні вуздечки.

Коли військо поверталось назад, назустріч йому вибіг небаченої краси кінь. Всі кинулись ловити його, а він ніkomu в руки не дається. Нарешті, він сам підбіг до єгета, у якого було сідло й вуздечка, зупинився перед ним і нахилив голову. Єгет накинув на коня вуздечку і відвів його до воєначальника. З того часу єгет став другом воєначальника.

Минуло кілька років. Одного разу цар вийшов із своїм військом на прогулянку на берег моря. З берега цар побачив, що на дні моря щось сяє. Наказав він своїм воїнам дістати з морського дна те, що сяє. Багато воїнів пірнуло і не випливло.

Наблизилася черга пірнати молодому єгетові, другові воєначальника.

Єгет хутенько скочив на коня і помчав додому. Ввійшов він до батька в підземелля і розповів про те, що діється на березі моря. Вислухав старий сина і сказав:

— Сину мій, на березі моря росте високе дерево. На вершині цього дерева є пташине гніздо, а в тому гнізді лежить великий алмаз. Сяйво від цього каменя відбивається на поверхні моря і освітлює її. Коли черга пірнати діде до тебе, ти скажи цареві: «Царю, мені все одно доведеться померти, а тому дозволь мені вилізти на це дерево і востаннє подивитись в бік рідного дому». Цар тобі дозволить, а ти дістань із гнізда той камінь і віддай його цареві.

Єгет повернувся на берег моря, і коли черга пірнати дійшла до нього, він сказав цареві:

— Царю, мені все одно доведеться помирати, а тому дозволь мені вилізти на це дерево і востаннє подивитись в бік рідного дому.

Цар дозволив йому. Єгет поліз на дерево. Як тільки він добрався до гнізда і схопив звідти камінь — сяйво в морі зникло, і всі люди попадали. Єгет спустився з дерева і піdnіс цареві алмаз.

— Друже мій, як ти дізнався про це? Коли була війна, ти подарував воєначальнику коня, а тепер дістав і подарував мені алмаз, — здивувався цар.

— О царю! — відповів єгет: — і скажеш — страшно, і не скажеш — тяжко. Та вже гаразд. Покладусь на твою милість і скажу. Я сковав свого старого батька, коли ти наказав убивати всіх старих, і всьому, що я зробив, навчив мене він. О царю мій, коли б ти не звелів убити всіх старих людей, багато хороших порад дали б вони!

Після цього цар звелів випустити старика з підземелля, запросив його до себе і оточив великою пошаною.

Потім цар вийшов на площу, звернувся до свого війська і сказав:

— Воїни мої, я зробив велику помилку, звелівши убити всіх старих людей. Коли б вони були живі, все наше місто було б повне мудрості.

АК'ЯЛ-БАТИР

е було дуже давно.

На відрогах старої гори Урал був один башкирський аул. Жив у цьому аулі чоловік з жінкою; бідне було їхнє життя — ні худоби, ні птиці в них не було, а хліб тоді сіяли тільки багаті, і то дуже рідко. Важко жилось біднякам, жили тим, що крадькома ловили рибу і збирали ягоди.

Одного разу, коли настала холодна зима, в них не було дров. Рівно о півночі чоловік з жінкою пішли в ліс і нарубали собі дров. Вранці баї дізналися про це і покарали чоловіка батогом, а потім зв'язали його з жінкою і відправили далеко-далеко, в глушину Уралу. На новому місці життя було ще важче, та ось прийшла радість: у них народився син, хлопчик з довгим русявиим волоссям. Дали вони синові своєму ім'я Ак'ял-батир. Росла дитина як з води. Минуло кілька років, і Ак'ял-батир став високим молодцем, полював на птахів, і звірів. Зажила сім'я ситно. Батько з матір'ю не натішаться сином.

Коли Ак'ял-батирові сповнилося п'ятнадцять років, батьки його померли. Дуже горював батир, але нічого не вдіш, треба піти подивитись, як люди живуть (адже в лісі людей зовсім не

було),— можливо, вони дадуть йому добру пораду і навчати жити.

І от узяв Ак'ял-батир лук і стріли, прив'язав до пояса гострий булатний ніж і вирушив у путь. Довго йшов Ак'ял-батир, багато пересік він гір, лісів і рік і зупинився на відпочинок біля піdnіжжя високої гори.

Лежить Ак'ял-батир і бачить чоловіка, який знемагає і робить щось, збиваючи клуби пилу.

Встав Ак'ял-батир, підійшов до нього та й питає:

— Гей, чоловіче! Хто ти і що робиш?

А чоловік відповідає:

— Бачиш, гори переставляю, а звуть мене Тау-батир¹. Протягом довгих років живу в цих горах і не бачив жодної людини. А хто ти сам будеш?

— Я Ак'ял-батир. Покинув рідний дім, хочу подивитись, що робиться на білому світі.

Взъми й мене з собою,— сказав Тау-батир.

— Що ж ходімо! Вдвох веселіше йти.

Довго-довго йшли вони по горах і не зустріли нікого, крім звірів.

Ідуть вони дрімучим лісом і чують шум і тріск. Недовго довелося їм іти: бачать чоловіка, який викопує дерева з одного місця і пересаджує на інше.

Підійшли богатирі до чоловіка та й питаютъ його:

— Єгете, що ти робиш?

• А той у відповідь і каже:

— Я Урман-батир². Бачите, пересаджу дерево. Дуже вже тут ліс густий. А ви самі хто такі?

— Я пішов подивитись на білий світ і зустрів Тау-батира,— відповів Ак'ял-батир.

¹ Тау-батир — герой гір.

² Урман-батир — лісовий герой.

— Візьміть і мене з собою,— відповів їм Урман-батир.

І ось три богатирі разом вирушили в дорогу. Дні змінялись ночами, за ночами наставали дні.

Одного разу, коли три богатирі пройшли вже багато гір, лісів і рік, побачили вони хатинку. Але ні в хатинці, ні біля неї нікого не було. Поблизу паслися великі табуни диких коней. Недалеко було село, в якому теж — жодної людини.

Тоді Ак'ял-батир і каже:

— Довго думати нічого. Ти, Урман-батир, піймай одну коняку, заріж її і звари м'ясо, а ми з Тау-батирем підемо подивитись, що є в околицях.

Коли друзі пішли, Урман-батир нагострив ніж і пішов до табуна; там він вибрав жирну коняку, зарізав її і почав варити м'ясо у величезному казані.

Раптом чує — хтось стукає в двері.

— Хто там? — питає Урман-батир.
— Я, гість,— чути голос з-за дверей.
— Якщо гість, то заходь,— сказав Урман-батир і відчинив двері.

Перед ним стояв старик-карлик, сам на згіст в одну четверть, а борода в тисячу четвертей.

— Внеси мене в хатинку,— говорить старик.

Урман-батир вніс старика на руках у хатинку.

— Посади мене на почесне місце,— говорить старик.

Урман-батир посадив його на почесне місце.

— У тебе вариться повний казан м'яса, дай-но мені поїсти,— каже старик.

Урман-батир дістає з казана величезний кусень м'яса і дає старикові.

Старик-карлик зразу з'їв м'ясо і каже:

— Дай ще!

— У мене є товариші, вони пішли в ліс, це м'ясо вариться до їхнього приходу.

— Не хочу я нічого знати, давай мені швидше м'яса! — сердито крикнув старик.

Бачить старик, що Урман-батир не слухає його, зіскочив з місця, вчепився батиреві в палець, затиснув його між колодами хатинки, а сам швидше з'їв усе м'ясо і зник.

Урман-батир висмикнув палець із щілинки, зідрав собі шкіру до крові, замислився.

«Що тепер робити? Що я відповім товаришам? Ні, самою пустою відповідлю їх не нагодуєш, а вони повернуться голодні...»

Недовго думаючи, піймав він другу коняку, заколов її і знову заходився варити м'ясо.

Незабаром повернулись і його товариші.

— М'ясо зварилося? — спитав Ак'ял-батир.

— Зварилося,— відповів Урман-батир.

Посідали богатирі, почали їсти. Тут побачив Ак'ял-батир перев'язаний палець Урман-батира і питає:

— Що це з твоєю рукою?

Прикро було Урман-батирові признатися; він подумав і каже:

— Зачепив ножем, коли різав м'ясо.

Вволю найились вони жирного м'яса і полягали спати.

Ранком говорить Ак'ял-батир Тау-батирові:

— Ми з Урман-батиром підемо в ліс, а ти сьогодні залишайся вдома і приготуй нам що-небудь поїсти.

Пішли товариші в ліс. Тау-батир піймав із табуна коня, заколов його і почав варити м'ясо.

Раптом чує він — хтось сильно стукає в двері.

— Хто там? — питає Тау-батир.

— Я, гість. Відчини! — почувся голос з-за дверей.

Відчинив Тау-батир двері і бачить старика: сам на зріст в четверть, а борода на тисячу четвертей.

— Заходь, бабаю¹, будеш гостем,— каже Тау-батир.

— Сам не можу вийти, знеси мене на руках,— сказав старик.

Тау-батир вносить старика на руках і садовить на почесне місце.

— Дай мені їсти,— каже старик.

Тау-батир дає старикові великий кусень м'яса, і старик тут же з'їдає м'ясо і вимагає ще.

— Не можу я дати тобі ще: в мене є товариші, скоро вони голодні повернуться додому,— відповів Тау-батир.

При цих словах старик зіскочив з місця, кинувся на Тау-батира, трохи підняв його і повісив за вухо на гачок, а сам жадібно проковтнув усе м'ясо і зник.

Тоді у Тау-батира розірвалось вухо, і він упав з гачка.

Потім він згадав про товаришів і почав варити м'ясо вдруге.

Повернулись Ак'ял-батир і Урман-батир, м'ясо вже зварилось, і всі сіли їсти.

Коли поїли, Ак'ял-батир розповів про ті місця, де вони були, про те, що бачили, а потім і питає Тау-батира:

— Що сталося з твоїм вухом?

— Коли ловив коня, він брикнув і зачепив мені вухо копитом,— сказав Тау-батир.

— Що це з вами? Один палець собі обідрав, а другий вухо обірвав. Гаразд, завтра я сам залишуся вдома і все взнаю. Подивимось, що станеться зі мною,— сказав Ак'ял-батир.

Ранком товариші пішли в ліс, а Ак'ял-батир залишився

¹ Б а б а й — дідусь.

вдома. Він зловив коня, зідрав з нього ~~шкуру~~ і почав варити м'ясо.

В цей час почувся сильний стукіт у двері.

— Хто там? — спитав Ак'ял-батир.

— Я, гість,— пролунав голос.

Відчинив Ак'ял-батир двері і бачить: стоїть старик, сам з четверть ростом, а борода в нього на тисячу четвертей. Довго стояли вони і дивились один на одного.

— Внеси мене в хату,— сказав нарешті старик.

— Йшов же сюди сам, заходь сам і сідай,— відповів Ак'ял-батир.

Увійшов старик сам у хату і сів на почесне місце.

— Дай мені м'яса! — крикнув старик, як тільки сів.

— У нас гості не вимагають їжі. Руки є в тебе, діставай сам і їж,— спокійно відповів Ак'ял-батир.

— А, ти ще надумав зі мною сваритись! — грізно крикнув старик і кинувся було на Ак'ял-батира, але той швидко схопив його і прив'язав за бороду.

Старик став рватися і метатись, нарешті, обірвав бороду і втік.

У цей час повернулись Урман-батир з Тау-батирем. Ак'ял-батир здогадався, що це старик розідрав одному з товаришів палець, а другому вухо. Він показав їм на бороду і питає:

— Вірно, що він вас поборов?

— Вірно, так це, батир, і було.

— Коли так, то нам треба розшукати цього старика і покарати. Мабуть, він багатьом завдає шкоди,— сказав Ак'ял-батир.

Батирі наїлися, напилися, взяли зброю, сунули в мішок бороду старика і вирушили в дорогу. Довго йшли батирі, проїшли багато рік і лісів. Коли піднялись на високу гору, то побачили, що попереду хтось швидко тікає від них.

Тоді Ак'ял-батир закричав:

— Друзі, он той старик-карлик! Він тікає від нас — швидше за ним!

І всі три богатирі побігли за стариком. Але на самій вершині гори старик зник, ніби крізь землю провалився.

Прибігли вони до того місця, де зник старик, і побачили велику дірку:

— Ну, от що,— сказав Ак'ял-батир,— ви стережіть вхід у це провалля, а я спущуся вниз і розшукаю цього старика.

Скрутили вони з дідової бороди довгий мотузок, ухопився Ак'ял-батир за один кінець — а другий у руках богатирів залишився — і почав спускатися вниз.

Спустився батир на саме дно, озирнувся і бачить дорогу. Йшов-ішов по дорозі, дійшов до якогось міста. На самому краю міста стоїть стара-стара хатинка. Зайшов він у хату, а там сидять старик із старухою, худі, страшні. Став батир розпитувати їх про життя-буття.

Старик глибоко зітхнув і каже:

— Синку, сходи по воду! Не дають нам тут води. В нас навіть нема води, щоб приготувати тобі страву. Ти — гість, тому тобі дозволять взяти відро води.

Ак'ял-батир узяв відро і пішов по воду на другий кінець міста, де холодний струмок впадав у великий став.

Тільки зібрався батир зачерпнути води, як почув гучний голос:

— Ти чого прийшов сюди? Хто ти?

— Я, гість,— відповів Ак'ял-батир.

— А коли гість, можеш узяти відро води...

Зачерпнув Ак'ял-батир повне відро і пішов додому.

А перехожі заздрять йому, дивуються, як це він ухитрився в такий час води дістати.

Приніс батир води. Не встиг поставити відро, як старик

з старухою кинулись до води та так і випили всю до дна.

І тут зрозумів Ак'ял-батир, що народ у цих місцях день і ніч знемагає без води.

Взяв він свій гострий меч, узяв відро і вийшов з хати.

— Куди ти, синку? Він тобі не дасть більше й краплі! — закричали старики.

Але Ак'ял-батир сказав:

— Я дістану людям воду! Я прожену злого хазяїна води!

Прийшов він до річки, опустив відро у воду, а сам тримає меч напоготові. Тільки хотів було витягти відро, як на нього накинувся безбородий старик.

— Ось де ти! — сказав Ак'ял-батир.— Тебе-то мені ѹ потрібно.

І він своїм гострим мечем відрубав дідові голову по самі плечі.

Іде Ак'ял-батир по дорозі, несе воду і всім стрічним говорить:

— Ідіть по воду без страху! Я переміг старика — жадібного хазяїна води.

Народ зрадів, побіг по воду. Всі напились, наварили їсти, затопили лазні. І слава про хороброго Ак'ял-батира пішла по всьому підземному царстві. А хоробрій Ак'ял-батир попрощався з старицями і пішов далі.

Іде він по місту і бачить — зібралось багато народу на міському майдані. Ходять по вулицях глашатаї і кричать:

— Хто вистрілить з лука і влучить у царський перстень, тому цар обіцяє все своє багатство, а хто промахнеться — того покарають ударами батога.

— Дай спробую щастя,— сказав Ак'ял-батир і пішов на майдан.

Візирі й інші знатні люди почали глузувати з батира, бо одежа на ньому була стара. Але він не слухав, що говорили

про нього, а взяв свій богатирський лук, натягнув тятиву і вистрілив. Стріла із свистом пройшла крізь перстень і встромилася у стіну царського палацу.

Всі зашуміли, закричали, затупали ногами, а цар сказав:

— Цей єгет одержить усе мое багатство.

І він привів Ак'ял-батира в свій палац.

Чи багато, чи мало минуло часу, а почув Ак'ял-батир, що в сусідньому царстві теж готуються змагання, і пішов туди.

Прийшов Ак'ял-батир у найголовніше місто і чує, як глашатаї оголошують:

— Хто зуміє вистрілити з лука так, що влучить у вушко голки, тому цар віддасть усі свої володіння, а хто не влучить, тому відсічуть руки по самі плечі!

— Дай спробую щастя,— сказав Ак'ял-батир і прийшов на царський двір.

Прийшов він на царський двір, а візири й інші знатні люди сміються з нього.

Ак'ял-батир був у своїй старенькій одежі: багатство своє він роздав бідним.

Але батир не став навіть слухати, що говорять баї, натягнув тятиву, вистрілив і влучив у вушко голки.

Весь народ зашумів, закричав, затупотів ногами, а цар сказав:

— Цей єгет одержить усі мої володіння

І він віддав йому свої володіння.

Минув якийсь час, і Ак'ял-батир почув про нове змагання в сусідньому царстві.

Зібрався він і пішов туди.

Прийшов у місто, а там глашатаї ходять по вулицях і кричать:

— Наш цар викликає богатирів на боротьбу! Хто його

переможе, тому царство; кого він переможе — тому голову з плечей!

Пішов Ак'ял-батир утретє спробувати щастя і потрапив на міський майдан. Там знову візирі й знатні люди почали з нього глузувати, але він їх не слухає, йде до царя і каже:

— Викликаєш ти богатирів на боротьбу — хочу і я поборотися з тобою!

— Дивись, егете,— каже цар,— погано тобі буде: в багатьох уже голова з плечей злетіла.

— Я не боюсь,— відповів Ак'ял-батир

Вони зійшлися і стали боротися. Обхопив цар молодого батира обома руками і хотів ударити його об землю. Але Ак'ял-батир вивернувся, трохи підняв царя, підкинув його догори високо-високо, а потім підхопив на льоту і поставив на землю. Тут цар крикнув гучним голосом:

— Не одежею сильний батир, а відвагою! Віднині я переможений! Віднині спадкоємцем моого багатства буде Ак'ял-батир.

І Ак'ял-батир знову одержав величезне багатство.

Минув деякий час. Полявав Ак'ял-батир у лісі і згадав про своїх товаришів, які залишились чекати його при вході в провалля. Не довго думаючи, взяв він, скільки міг, золота і всякого добра і вирушив в путь-дорогу.

Йшов він, ішов і прийшов до того місця, де спустився в провалля. Бачить — мотузок цілий. Прив'язав він до мотузка багато золота і коштовного каміння і звелів богатирям тягнути все це нагору. Вони потягнули, а як побачили стільки добра, очі в них розгорілись, серця почорніли від заздрості, руки затрусилися.

— Нашо ділити на трьох те, що можна поділити на двох! — сказав Урман-батир.

— І то правда,— сказав Тау-батир.

Вони обрізали мотузок, на якому Ак'ял-батир піднявся майже до самого верху, і він каменем полетів униз.

Сидить батир на дні провалля і думає: «Що ж тепер я робитиму?» Але нічого не вдієш, треба придумати вихід. Посидів, посидів, погорював і пішов світ за очі.

Йшов-ішов і прийшов у густий темний ліс. Іде він цим лісом і раптом чує над собою жалісні крики і шум крил. Дивиться — в'ється над деревом птах Самруг-кош¹, гучно кричить, ніби плаче.

— Що таке тут діється? — спитав батир і поліз на дерево.

Доліз до вершини, дивиться, а там аждаха² до пташенят Самруг-коша підкрався і ось-ось їх проковтне. Витяг Ак'ял-батир свій гострий меч, розмахнувся і розрубав аждаху на малі куски.

— Хоробрий і добрий єгете,— сказав птах Самруг-кош,— скажи, чим я можу відплатити тобі за те, що ти врятував моїх дітей?

— Винеси мене на білий світ,— сказав батир.

— Це я можу, тільки мені на дорогу потрібно багато харчів. Ти налови мішок шпаків і мішок горобців.

Ак'ял-батир наловив мішок шпаків, мішок горобців, сів на спину Самруг-коша, і вони полетіли. Летять вони, летять... Самруг-кош повертає голову направо — батир суне йому в дзьоб шпака, наліво поверне голову — суне йому горобця.

Чим вище вони піднімались, тим важче було летіти. А зате вслід за ними обрушувалися скелі і в підземне царство пробивалось світло.

Ось нарешті вони вилетіли з провалля, і птах спустився на вершину гори.

¹ Самруг-кош — великий чарівний птах.

² Аждаха — дракон.

Ак'ял-батир подякував Самруг-кошеві, і вони розстались: він пішов своєю дорогою, а Самруг-кош полетів своєю.

Йде богатир по дорозі, бачить: сидять його товариші під деревом і ділять здобич.

— Гей, зрадники! — крикнув Ак'ял-батир.— Від мене ні-куди не втечете!

Тау-батир і Урман-батир спочатку перелякалися, а потім поцілували кінець меча в Ак'ял-батира і сказали так:

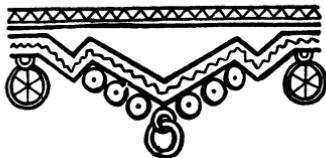
— Ти кажеш правду! Покарай нас!

Але Ак'ял-батир відповів:

— Ви самі себе покарали заздрістю і злістю. Багатство, яке ви забрали в мене, я не для себе добував. Я хотів роздати його бідним. Віддайте його мені!

Віддали вони Ак'ял-батирові все добро і сказали:

— Ми не залишимося в боргу перед людьми. Тау-батир буде добувати і віддавати людям усі багатства гір, Урман-батир не пошкодує своїх сил і буде вирощувати ліси, розводити сади.

ЗМІСТ

Лисичка-сирота. Переклад <i>П. Тичини</i>	3
Чому гуси стали строкатими. Переклад <i>В. Козаченка</i>	9
Вдячний заєць. Переклад <i>В. Павліченка</i>	12
Лисиця-тесляр. Переклад <i>М. Якубенка</i>	15
Два борсуки. Переклад <i>В. Козаченка</i>	17
Пустотливий кіт. Переклад <i>С. Шевченка</i>	19
Курка і яструб. Переклад <i>С. Шевченка</i>	23
Молодий мисливець. Переклад <i>В. Козаченка</i>	26
Сарбай. Переклад <i>В. Козаченка</i>	29
Хто дужчий? Переклад <i>В. Козаченка</i>	31
Мисливець Юлдібай. Переклад <i>З. Гончарука</i>	34
Лінива дівчинка. Переклад <i>В. Павліченка</i>	37
Пасербиця. Переклад <i>В. Козаченка</i>	39
Амінбек. Переклад <i>В. Козаченка</i>	45
Казка про қурай. Переклад <i>С. Шевченка</i>	51
Абзаліл. Переклад <i>В. Козаченка</i>	55
Жадібні багачі і Зіннят-агай. Переклад <i>М. Якубенка</i>	59
Мудрий старик і дурний цар. Переклад <i>В. Павліченка</i>	62
Ак'ял-батир. Переклад <i>М. Якубенка</i>	65

ДО ЧИТАЧІВ

Відзиви про цю книгу просимо надсилати
на адресу: м. Київ, вул. Ворошилова, 3.
Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь»,
масовий відділ.

Цифрував: Смок

www.cm0k.info

Редактор Г. Ткаченко
Художній редактор Р. Ліпатор
Технічний редактор Г. Яценко
Коректор О. Лазебна

Башкирские народные сказки.
(На украинском языке)

Здано на виробництво 25. III-1955 р. Підписано
до друку 4. V. 1955 р. Формат 70×92/іс. Фіз.
друк. арк. 5. умов. друк. арк. 5,85+8 вкл.

Обл.-вид. арк. 3,12 ІІна 3 крб. 70 коп.

Тираж 65000. БФ 05504. Зам. № 278.

Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь». Київ,
Ворошилова, 3.

Друкарсько-хромолітографія «Атлас». Головвидаву
Міністерства культури УРСР. Львів,
Зелена, 20.

Цифрував: Смок
www.cm0k.info